

ETIOLOGIA INFRAȚIUNILOR COMISE PRIN VIOLENȚĂ ȘI AGRESIVITATE * (II)

Precizări introductive

Epoca dictaturii a fost dominată, între altele, de numeroase conflicte și tensiuni sociale, de multiplicarea fără precedent a normelor prohibitive și represive, de fenomene de anomie și patologie socială, concretizate în formele de dezorganizare socială și demoralizare personală, în inegalitate, ilegalitate, fraudă și corupție socială, delinvență și inadap-tare, alcoolism și boli psihice. Aceste fenomene au fost însă fie negate, fie minimalizate de oficialități, fiind considerate ca subiecte interzise pentru cercetarea științifică. În pofida acestor interdicții, colectivul de sociologia problemelor sociale și devianței din Institutul de Sociologie s-a preocupat timp de peste 10 ani de identificarea și explicarea fenomenelor de criminalitate și alcoolism, furturi și tâlhării, violuri și omoruri etc.

Rezultatele acestor investigații nu au putut fi date publicității în acele momente decât sub forma unor caiete editate de Institutul de Sociologie, denumite „Caiete de comunicări, studii și sinteze”, însă și acestea de uz intern. Unul dintre aceste caiete, editat în luna martie 1989, cuprinde studiul comparativ a două categorii de infracțiuni cu pericolozitate socială deosebită; cele comise prin violență și agresivitate și cele săvârșite contra avutului public. Întrucât obiectivele, ipotezele, metodele și rezultatele cercetării înscrise asupra infracțiunilor contra avutului public au fost deja publicate într-un număr al revistei „Sociologie românească”, studiul de față include rezultatele referitoare la dinamica și intensitatea infracțiunilor comise prin violență, prin evidențierea și evaluarea unor factori etiologici mai importanți implicați în asemenea tip de delict.

1. Dinamica și frecvența infracțiunilor comise prin violență

În vederea identificării și explicării principalelor mecanisme cauzale care determină sau condiționează infracțiunile comise prin violență și agresivitate, prin completarea criteriului juridic cu cel sociologic și criminologic am procedat la regruparea mai multor tipuri diferite de delict în categoria generică de *infracțiuni comise prin violență și agresivitate*. În vederea operaționalizării acestui concept am ales 8 tipuri specifice de infracțiuni care presupun violența și agresivitatea, incriminate de codul penal și anume :

* Prima parte a acestui articol a apărut în nr. 1—2/1990 al revistei noastre.

a. *infrațiuni contra persoanei* : omuciderea (omorul, omorul calificat și omorul deosebit de grav), tentativa de omor, pruncuciderea, vătămarea corporală gravă, lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte și violul;

b. *infrațiuni contra avutului personal*, săvârșite cu violență, cum sînt, de pildă, tîlhăriile contra avutului particular;

c. *infrațiuni care lezează relațiile privind conviețuirea socială*, cum este ultrajul contra bunelor moravuri și tulburarea liniștii publice.

Pentru evidențierea tendințelor de evoluție a infracțiunilor comise prin violență au fost recoltate date și informații referitoare la frecvența și intensitatea actelor infracționale în diferite județe, tipul de infracțiune cu ponderea cea mai ridicată, indicele de infracționalitate pe medii rezidențiale etc. Procedind la analiza statistică a frecvenței acestei categorii de infracțiuni, pentru o perioadă de 13 ani (între 1975 — 1987), constatăm că ele reprezintă între 2% pînă la 7% din totalul delictelor săvârșite și judecate anual. Un procent relativ mic, dar în spatele căreia se ascunde un real pericol pentru securitatea și liniștea indivizilor și grupurilor sociale și pentru existența unor raporturi sociale normale, desfășurate în limitele normelor de conviețuire socială.

Tabelul 1

Ponderea infracțiunilor prin violență în totalul actelor antisociale comise între 1975 — 1987

Anul	%din totalul infracțiunilor	Creștere sau* descreștere	Creștere sau** descreștere
1975	7,3	—	—
1976	7,1	-0,2	-0,2
1977	7,4	+0,3	+0,1
1978	7,7	+0,3	+0,4
1979	6,6	-1,1	-0,7
1980	6,5	-0,1	+0,8
1981	4,3	-2,3	-3,0
1982	3,3	-1,0	-4,0
1983	2,8	-0,5	-4,5
1984	2,6	-0,2	-4,7
1985	1,8	-0,8	-5,5
1986	1,6	-0,2	-5,7
1987	2,1	+0,5	-5,2

Legendă: * — față de anul precedent; ** față de anul 1975

Din acest tabel se poate observa că cea mai mare pondere a infracțiunilor prin violență în totalul infracțiunilor comise, într-o perioadă de 13 ani, în județele investigate, se înregistrează în anii 1977 și 1978, iar cea mai mică pondere în anii 1985 și 1986. După o ușoară creștere apărută în perioada 1977 — 1978, infracțiunile comise prin violență înregistrează descreșteri regulate de la un an la altul. Cele mai pronunțate descreșteri se înregistrează după 1981, ca urmare a aplicării succesive a unor decrete de grațiere și amnistie menite să acopere realitatea fenomenului infracțional

prin măsuri legislative sau administrative. Pentru ultimii ani, descreșterile de la un an la altul sînt mai puțin pronunțate, anul 1987 înregistrînd chiar o ușoară creștere față de anul precedent. Luînd însă ca bază anul 1975, se poate considera că intensitatea infracțiunilor comise prin violență este în scădere continuă, ele atîngînd procente din ce în ce mai mici în tabelul actelor antisociale comise anual.

2. Analiza comparativă a principalelor tipuri de infracțiuni comise prin violență

Ponderea fiecărui tip specific de infracțiune în totalul infracțiunilor comise prin violență este ilustrată de tabelul următor:

Tabelul 2

Ponderea fiecărui tip specific de infracțiune în totalul infracțiunilor comise prin violență

Tipuri specifice de infracțiuni prin violență	% din tabelul infracțiunilor comise prin violență
Omoruri	
Tentative de omor	8,6
Pruncucideri	6,3
Lovituri cauzatoare de moarte	1,2
Vătămări grave	2,2
Violuri	19,0
Ţîlhării	21,5
Ultraje	24,1
	17,1
Total	100,0

Pe primele locuri, în ceea ce privește intensitatea cu care se produc se situează: *Ţîlhăria* (24,1%), *violul* (21,5%), *vătămările grave* (19,0%) și *ultrajul* (17,1%). Cele mai puțin frecvente sînt: *pruncuciderile* (1,2%) și *lovirile cauzatoare de moarte* (2,2%).

Dacă analizăm însă o perioadă mai mare de timp (1975—1987), observăm că dinamica tuturor acestor infracțiuni comise prin violență este deosebit de fluctuantă de la un an la altul, unele tipuri de infracțiuni înregistrînd, de pildă, în unii ani, intensități mai mari, iar în alți ani intensități mai mici, fapt ilustrat de tabelul 3

După cum se poate observa, dinamica anuală a fiecărui tip de infracțiune specifică din categoria actelor săvîrșite cu violență este foarte fluctuantă, înregistrîndu-se în unele perioade intensități maxime, iar în alte perioade intensități minime. Intensități *maxime* înregistrează *Ţîlhăriile* săvîrșite în perioada 1980—1981 (36,2%, respectiv 42,8% din totalul infracțiunilor comise prin violență), *vătămările grave* produse în anul 1987 (36,6%) și *violurile* comise în perioada 1985—1986 (28,0%, respectiv 27,7%). Reunite, aceste trei tipuri de infracțiuni furnizează rata cea

Tabelul nr. 3

Pondereea diferitelor tipuri de infracțiuni în totalul infracțiunilor comise prin violență în perioada 1975—1987

Anul	Omoruri	Tentat. de omor	Loviri cauzat. de moarte	Vătăm. grave	Violuri	Filhării	Ultraje	Total
1975	19,5	14,5	1,1	19,7	21,5	10,3	22,3	100,0
1976	10,7	9,6	2,3	12,7	22,8	14,7	27,2	100,0
1977	5,9	1,4	1,4	14,8	25,9	17,9	26,8	100,0
1978	7,3	4,6	0,6	23,3	23,8	15,9	24,5	100,0
1979	3,2	5,5	4,0	18,2	25,4	22,2	21,5	100,0
1980	4,2	6,7	2,5	12,6	21,8	36,2	16,0	100,0
1981	13,1	1,2	1,2	15,4	16,6	42,8	9,7	100,0
1982	11,1	4,4	2,2	13,3	20,2	30,0	13,8	100,0
1983	8,8	5,3	1,7	21,2	20,5	33,7	8,8	100,0
1984	11,0	8,4	3,3	22,2	15,5	28,0	11,8	100,0
1985	7,3	6,0	2,4	20,7	28,0	24,3	11,3	100,0
1986	8,3	4,1	—	23,6	27,7	22,5	13,8	100,0
1987	12,2	6,1	8,1	30,6	16,3	16,5	10,2	100,0

mai mare de infracționalitate în totalul categoriei de infracțiuni săvârșite prin violență. În ceea ce privește dinamica fiecărei infracțiuni în parte, pe ani, aceasta este următoarea :

a. Omorurile

Cu excepția câtorva ani, se mențin în limitele aproximativ egale față de perioada anului 1975 luat ca an de bază. Cele mai ridicate valori le înregistrează anii 1981 (13,1%) și 1987 (12,2%), iar cele mai scăzute valori apar în anii 1979 (3,2%) și 1980 (4,2%). Pe ani, scăderea este mai vizibilă în prima parte a intervalului (1977—1980), după care tendința anuală este fie de creștere pronunțată, fie de scădere ușoară.

b. Tentativele de omor

Frecvența cea mai mare a acestui tip de infracțiune apare în perioada de bază (anul 1975) cu 14,5%, iar frecvența cea mai mică în anul 1981 (numai 1,2% din totalul infracțiunilor comise prin violență). Spre deosebire de perioada 1976—1981, care înregistrează descreșteri mai mult sau mai puțin pronunțate față de perioada luată ca bază, perioada 1982—1987 înregistrează din nou o creștere ușoară, superioară intervalului de ani precedent, dar sub nivelul atins în 1975.

c. Pruncuciderile

Cu excepția anului 1975 (când reprezintă 1,1% din totalul infracțiunilor comise prin violență) și 1977 (când atinge procentul de 1,4%), toți ceilalți ani consemnează dispariția acestui tip de infracțiune, măsurile de prevenire elaborate în acest sens fiind deosebit de ferme și eficiente.

d. Lovirile cauzatoare de moarte

Înregistrează în general valori modice, scăderea lor cea mai semnificativă apărând în anul 1978 (doar 0,6% din totalul infracțiunilor comise cu violență), iar creșterea cea mai pronunțată în anul 1987 (8,1%). De la un an la altul, scăderile relativ ușoare alternează cu creșteri relativ ușoare, acest tip de infracțiune cunoscând o dinamică supusă permanent fluctuației.

e. Vătămirile grave

Cele mai mari intensități se înregistrează, în general, în a doua parte a intervalului (perioada 1983—1987), anul 1987 consemnând cea mai ridicată pondere a acestei infracțiuni în totalul actelor antisociale comise prin violență (30,6%). În anii 1976 și 1980 apar valorile cele mai mici (12,7% și respectiv 12,6%). Exceptând anul 1978, perioada 1976—1982 înregistrează o tendință continuă de descreștere față de perioada de bază, în timp ce perioada 1983—1987 înregistrează o tendință opusă, de creștere continuă.

f. Violurile

Manifestă cea mai constantă tendință de manifestare din totalul infracțiunilor comise prin violență, valorile lor anuale fiind sensibil apropiate una de cealaltă. Intensitatea lor maximă se înregistrează în anul 1985 (28,0%) și 1986 (27,7%), iar intensitatea minimă în anul 1984 (15,5%) și 1987 (16,3%). Față de perioada de bază (anul 1975), pînă în 1980, acest tip de infracțiune manifestă o tendință de creștere, apoi, din 1981 pînă în 1984, o tendință de scădere și, ulterior, din nou o tendință de creștere pronunțată. Anul 1987 consemnează scăderea lor la nivelul minim (16,3%).

g. Tîlhăriile

Comparativ cu celelalte tipuri de infracțiuni săvîșite prin violență, această infracțiune săvîșită contra proprietății personale manifestă cele mai ridicate valori. Intensitatea maximă se înregistrează în anul 1981 (42,8%), iar cea minimă în anul 1975 (10,3%). Față de acest ultim an, luat ca an de bază, infracțiunile de tîlhărie manifestă o tendință continuă de sporire, ajungînd să aibă o intensitate maximă de 3 și chiar de 4 ori mai mare. Anul 1987 înregistrează însă o scădere spectaculoasă a ponderii lor în totalul infracțiunilor săvîșite prin violență, la un nivel apropiat de perioada 1976—1978.

h. Ultrajele

Făcînd parte din actele antisociale contra bunurilor morale și tulburarea liniștii publice, dar comise cu violență, ultrajele manifestă, pînă în anul 1977, o tendință de creștere, după care înregistrează o scădere vizibilă de la an la an, însă cu o serie de fluctuații. Intensitatea lor maximă are loc în prima parte a intervalului de ani analizat, în special în perioada 1976—1977 (cînd reprezintă 27,2% și respectiv 26,8% din totalul infracțiunilor comise prin violență), iar cea minimă în 1983 (doar 8,8%) și 1981 (9,7%). Anul 1987 consemnează o scădere pînă la aproximativ jumătate din valoarea ponderii de bază (10,2% față de 22,3%).

3. Indicatori relevanți ai etiologiei infracțiunilor comise prin violență

a. Mediul de rezidență

Analiza comparativă a infracționalității specifice mediului rural și celui urban ne arată următoarele diferențe între cele două medii în ceea ce privește ponderea fiecărui tip de infracțiune în ansamblul infracțiunilor comise prin violență :

Tabelul 4

Distribuția infracțiunilor săvârșite cu violență pe medii de locuire (rural/urban)

Tipul specific de infracțiune	%	Mediu rural	Mediul urban
Omor	100,0	60,5	39,5
Tentativă de omor	100,0	59,8	40,2
Pruncucidere	100,0	—	100,0
Lovituri cauzatoare de moarte	100,0	48,5	51,5
Vătămare gravă	100,0	30,0	70,0
Viol	100,0	35,4	64,6
Tilhărie	100,0	26,2	73,8
Ultraj	100,0	18,3	81,7

Se poate observa că *mediul rural* deține supremația numai la două tipuri de infracțiuni : *omoruri* (peste 60%) și *tentative de omor* (aproape 60%). În schimb, *mediul urban* este superior, în proporții diferite, la toate celelalte tipuri de infracțiuni, în primul rând la *ultraje* (peste 80%) și *tilhării* (aproape 74%). Aproximativ cea mai sensibilă între cele două medii de locuire se înregistrează la *lovirile cauzatoare de moarte* (aproximativ 50% pentru rural și 50% pentru urban). Infracțiunile cu ponderea cea mai scăzută sînt, în mediul rural, *ultrajele*, iar în mediul urban *omorurile*.

În ceea ce privește mediul de proveniență a făptuitorului, rezultă următoarea situație semnificativă :

Tabelul 5

Mediul de proveniență a celor care comit infracțiuni prin violență

Tip specific de infracțiune	Născut și domiciliat în rural	Născut în rural și domiciliat în urban	Născut și domiciliat în urban	Total
Omor	63,7	26,2	10,1	100,0
Tent. de omor	62,0	29,1	8,9	100,0
Pruncucidere	—	50,0	50,0	100,0
Lov. cauz. moarte	41,6	45,4	12,9	100,0
Vătămare gravă	27,7	63,4	9,1	100,0
Viol	20,1	67,1	12,8	100,0
Tilhărie	18,3	68,1	13,6	100,0
Ultraj	22,5	64,9	12,7	100,0

Marea majoritate a făptuitorilor sînt născuți în *mediul rural*, dar domiciliați în urban. Doar la omoruri, majoritatea, de peste 60% sînt atît născuți, cît și domiciliați în rural. Cele mai multe infracțiuni de *tîlhărie* și *viol*, care ocupă primele locuri în ansamblul infracțiunilor produse în orașe și municipii, sînt săvîrșite de cei născuți în rural și domiciliați în urban, ceea ce demonstrează încă odată influențele negative ale aculturației urbane. Cele mai puține infracțiuni sînt săvîrșite de persoanele născute și domiciliate în mediul urban, care, în schimb, dețin exclusivitatea asupra pruncuciderilor.

b. Sexul

Analiza demonstrează că este o variabilă lipsită de relevanță pentru infracțiunile comise prin violență, care sînt săvîrșite în proporție majoritară (aproape 90%) de către bărbați, fără nici-o distribuție semnificativă pentru diferitele tipuri specifice de infracțiuni grupate în această categorie.

c. Ocupația

În ansamblul loturilor cercetate, majoritatea celor care au săvîrșit infracțiuni de *omor*, *viol* și *tîlhărie* sînt persoane fără ocupație, restul fiind în proporție covîrșitoare persoane cu nivele de calificare minime:

Tabelul 6

Ocupația făptuitorilor infracțiunilor comise prin violență

Tip specific de infracțiune	Fără ocupație (neangajat)	Calific. minimă (muncit. necalif.)	Calific. medie și superioară	%
Omor	65,5	34,5	1,1	100,0
Tent. de omor	35,1	62,9	2,0	100,0
Pruncucidere	—	—	100,0	100,0
Lovit. cauz. moarte	44,9	51,8	3,3	100,0
Vătămare gravă	23,2	73,2	3,6	100,0
Viol	73,7	26,3		100,0
Tîlhărie	78,6	21,4		100,0
Ultraj	11,6	81,6	6,8	100,0

Din acest tabel se observă proporția minimă a infractorilor cu nivele de calificare medii și superioare în comparație cu proporția ridicată a celor cu calificări minime, urmată de cea a celor fără ocupație. Cei cu *calificări minime* săvîrșesc, cu prioritate, infracțiuni de *ultraj*, *vătămare gravă*, și *tentativă de omor*, iar cei *fără ocupație* sînt „specializați” în săvîrșirea de *tîlhării*, *violuri* și *omoruri*. Primii săvîrșesc mai puține infracțiuni de *ultraj*, iar ultimii mai puține infracțiuni de *tîlhărie*. Ambele categorii sînt și acelea care nu dau nici-un procent de infractori la pruncucideri.

d. *Vîrsta*

O distribuție mai semnificativă a infracțiunilor săvîrșite cu violență apare în funcție de vîrsta făptuitorilor :

Tabelul 7

Distribuția pe grupe de vîrstă a făptuitorilor infracțiunilor comise prin violență

Tip specific de infracțiune	sub 14 ani	15—20 ani	21—25 ani	26—30 ani	31—35 ani	36—40 ani	peste 40 ani	%
Omor	1,1	16,7	15,8	53,2	7,4	3,8	2,0	100,0
Tentat. de omor	—	2,6	1,7	80,0	12,8	2,9	—	100,0
Pruncucidere	—	—	—	—	—	25,0	75,0	100,0
Lovit. cauz. moarte	—	16,1	15,2	27,3	27,1	11,2	3,1	100,0
Vătămare gravă	1,2	18,3	17,2	33,2	20,4	6,9	2,8	100,0
Viol	—	26,8	47,1	23,2	1,1	0,9	—	100,0
Tîlhărie	—	23,9	33,6	25,8	3,5	2,3	10,9	100,0
Ultraj	1,1	20,7	19,9	5,0	19,6	23,9	9,8	100,0

Din acest tabel rezultă faptul că cel mai mare număr de infracțiuni este comis de categoria de vîrstă 26—30 ani și 21—25 ani, iar cel mai mic număr de către minori pînă la 14 ani și categoria celor de peste 40 de ani. Pe tipuri specifice de infracțiuni, vîrstele caracteristice sînt următoarele :

— grupa de vîrstă 15—20 ani și cea de 21—25 ani, comit cu prioritate infracțiuni de viol, tîlhărie și ultraj ;

— grupa de vîrstă 26—30 ani săvîrșește, în majoritate, infracțiuni de tentativă de omor, omor și vătămare gravă ;

— grupa de vîrstă 31—35 ani are o infracționalitate mai intensă în loviri cauzatoare de moarte și vătămări grave ;

— grupa de vîrstă 36—40 ani comite cu o frecvență mai mare infracțiuni de ultraj ;

Căzurile rare de omor, vătămare gravă și ultraj, săvîrșite de minori, exclud practic această categorie de vîrstă din totalitatea făptuitorilor care comit acte de violență la nivelul județelor investigate. În schimb, o atenție deosebită trebuie acordată numărului mare de infractori tineri, între 15—20 de ani, în care se includ și cei care nu au atins încă vîrsta majoratului civil.

e. *Alte variabile etiologice mai semnificative*

Deoarece celelalte variabile etiologice mai semnificative, care caracterizează structura infractorilor ce comit acte prin violență, au mai puțină relevanță din punct de vedere al ponderii lor statistice, le menționăm pe scurt :

— *antecedentele penale* : în marea lor majoritate, subiecții sînt infractori primari (peste 85 din cei care săvîrșesc omoruri, peste 80% din cei care comit tîlhării, peste 90% din cei care săvîrșesc alte infracțiuni prin violență). Majoritatea celor care au antecedente penale (peste 85%) au fost condamnați anterior pentru săvîrșirea unor fapte penale cu caracter mai benign (furt din avutul personal sau obștească, parazitism, practicarea unor jocuri de noroc etc.) și nu pentru fapta care-i incriminează în prezent.

Dintre aceștia, mai mult de jumătate au o singură condamnare, iar restul peste două condamnări;

— *complicitatea* : pestre trei sferturi din infractori au acționat singuri, fără complici, complicitatea fiind mai evidentă în cazurile de tâlhărie (aproape 13%) și viol (aproximativ 9%), iar lipsa de complicitate în cazul omorurilor (peste 70%);

— *modul de operare* : aproape 60% din infractori au folosit obiecte contondente, la viol imobilizarea victimei prin forță fiind situația cea mai caracteristică. În ceea ce privește locul infracțiunii, cele mai reprezentative sînt : pentru omoruri sau tentativele de omor — locuințele; pentru tâlhării — locurile deschise (străzi, parcuri), iar pentru violuri — locuințele și parcurile;

— *motivația infracțiunii* : cele mai obișnuite motive ale infracțiunii sînt : ura și dușmănia, sentimentele de răzbunare sau conflictele spontane generate de consumul exagerat de alcool (în cazul omorurilor, tentativele de omor, lovirilor cauzatoare de moarte sau vătămărilor grave), dorința de a intra în posesia unor valori și bunuri care să ofere un confort sporit (în cazul tâlhăriilor) și exacerbarea instinetului sexual sub influența alcoolului (în cazul violurilor). De menționat că peste 40% din infractori consumă în mod exagerat alcool, fiind în mare parte etilici, peste 50% consumă alcool în limitele obișnuite, iar restul nu sînt consumatori. Așa se și explică faptul că în proporție de peste 80% infracțiunile prin violență au fost comise sub influența alcoolului, acesta fiind însă doar *condiția* (ocazia) declanșatoare, dar nu și cauza propriu-zisă a diferitelor acte violente.

— între *factorii psihologici* implicați în etiologia infracțiunilor prin violență, pe primul loc se situează trăsăturile de ordin egocentric și autist, diminuarea sentimentului de responsabilitate și culpabilitate, instabilitatea emoțională și slăbiciunea generală a mecanismelor voluntare de autocontrol, majoritatea făptuitorilor plasîndu-se într-o marginalitate evidentă, caracterizată prin serioase deficiențe de comunicare. Din acest punct de vedere, nu trebuie neglijate acele „ocazii criminale”, cum ar fi, de pildă, preexistența unor relații tensionale între infractor și victimă care explică, de multe ori, apariția și manifestarea actului violent, dar în care și victima își are rolul ei „declanșator” și determinant.

Considerăm că în viitor se impune cu necesitate evaluarea mai nuanțată a *heteroagresivității infracționale*, prin desfășurarea unor cercetări interdisciplinare sociologice, juridice, criminologice, medicale și psihologice în vederea depistării din timp a factorilor de „risc” care potențiază caracterul agresiv și violent al multor infracțiuni, precum și a condițiilor favorizante implicate în asemenea manifestări antisociale deosebit de periculoase.

Dr. DAN BANCIU, dr. SORIN M. RĂDULESCU